

אפשר לפרש משום שיכול להשיג כלים סדוקים בפחות, לכן אם משתמש בשלמים עובר בבל תשחית, ולפי זה אם אין בנמצא אלא כלים יקרים, שמא אין כאן השחתה שהרי מועיל הדבר לתינוק. אך יתכן שמכל מקום יש כאן מעשה של השחתה ואסור בכל אופן. וצ"ב.

אם מחמת סכנת עקרב – מותר. קשה הלא פשוט הדבר שפיקוח נפש דוחה אפילו אכילה ושתייה. ואפשר הכוונה שרשאי לילך למקומות שמצויים בהם עקרבים ולגועל מנעל, ואינו צריך להימנע ולישב בביתו (שפת אמת. וכן נראה לשמוע מדברי הטור סו"י תריד).

דף עט

ככותבת שאמרו בגרעינתה או בלא גרעינתה. לפרש"י הספק הוא אם משערים בכותבת עם הגרעין או בלעדיו. והתוס' הקשו על כך מלשון המשנה 'כמוה וכגרעינתה', ואין במשמע לפרש 'כמוה או כגרעינתה' כי יש לנקוט את השיעור הקטן בשניהם. ופרשו הספק האם משערים בכותבת [וגרעינתה] עם גרעין נוסף, ו'וכגרעינתה' ששינונו היינו גרעין אחר נוסף, אם לאו, ו'וכגרעינתה' – היינו זה שבתוכה.

לפירוש זה צריך באור היכן משמע לרב אשי מ'גסה' לכלול גרעין נוסף. ושמו יש לפרש הספק האם פשט המשנה 'ככותבת הגסה – כמוה וכגרעינתה' מתפרש שכותבת הגסה [בלא גרעין נוסף] היינו ככותבת רגילה עם גרעין נוסף, או שמא כותבת הגסה אינה גדולה כל כך כשיעור בינונית עם גרעין נוסף אלא פחותה משיעור זה [וכמוה וכגרעינתה' היינו גרעין שבתוכה]. וזהו שאמר רב אשי 'גסה איתמר, כל כמה דגסה' כלומר מסתבר ליתן שיעור מקסימלי לגסה שהיא כבינונית ועוד גרעין, ולא פחות (ומצינו כע"ז בברכות לט. ששיעור זית גדול בלא גרעין, גדול יותר מזית בינוני עם גרעין).

ולפי"ז לא קשה [על פירוש התוס'] מדוע לא נקט התנא לשון ברורה יותר: 'ככותבת הגסה ועוד גרעין' או בקיצור 'ככותבת הגסה וגרעינתה' – כי באמת אין להוסיף גרעין נוסף בכותבת הגסה.

עוד יש לפרש הספק; האם כשינונו 'כמוה וכגרעינתה' הכוונה היא לגסה ועוד גרעין, או לבינונית ועוד גרעין. ופרש רב אשי ממשמעות הלשון 'גסה איתמר' שעל אותה כותבת גסה שדיבר התנא, אמר 'כמוה וכגרעינתה'.

ויש מפרשים: 'בגרעינתה' – משערים אותה כמות שהיא שלמה עם הגרעין, והרי שיעור זה כולל את החלל שבין הבשר לגרעין, 'או בלא גרעינתה' – משערים בכותבת מעוכה שאין בתוכה גרעין, עם גרעין נפרד, ולפי זה אין חללה בכלל השיעור (כן פרשו המאירי והעיטור. וכן כיוונו לפרש בשפת אמת ובהדושים ובאורים. והנצי"ב פירש כן בדעת רש"י).

זקנים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא דעתיה. בספר שפת-אמת דקדק מה ענינה של תוספת זו ולשם מה היא נצרכת, והלא שיעור כותבת נמסר הלכה למשה מסיני. וכתב, כיון שנסתפקו לעיל בשיעור זה אם בגרעינתה אם לאו, לכך נצרכת הסברה לומר שהשיעור תלוי בישוב הדעת, ומשום כך פשט רב אשי 'גסה איתמר – כל כמה דגסה'.

לכאורה יש לפרש שההלכה נתקבלה שחיוב יוהכ"פ תלוי בשיעור ישוב הדעת [וההלכה מפרשת גדר 'לא תעונה' דהיינו אכילה שיש בה ישוב הדעת, וכמשמע בגמרא בסוכה ו. שכותבת דיוהכ"פ מהלכה למשה מסיני. וכן מפורש בשו"ת הריב"ש קסג], אך לא נמסר בהלכה כמה הוא שיעור זה. [וכן יש לומר לענין שיעור טומאת מגע בשרצים, שאמרו (בנויר גב.) 'בהם – עד שיגע במקצתן שהוא ככולן ושיעורו חכמים בכעדשה'. ולשון דומה מצינו גם לענין כביצה לטומאת אוכלין (להלן פ.) 'שינו חכמים בשיעורן'. וצ"ע]. וע"ע בהגהות מהר"ץ חיות להלן פ. דרך אחרת.

עוד יש נפקותא בטעם זה של ישוב הדעת; לדברי רבי יוחנן ורב נחמן להלן (פ.א.), שלכך אכילה ושתיה אינם מצטרפים לשיעור חיוב, כי אין מתישבת דעתו של אדם בכך. עוד על נתינת טעמים בהלכה למשה מסיני – ע' במובא בפסחים לה:

(ע"ב) 'אמר רבי ירמיה: אין, שתי כותבות בלא גרעינתן לא הוו כביצה, כותבת הגסה וגרעינתה הוי יתירה מכביצה. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, תרי קבי דתמרי חד קבא דקשייתא וסריח'. לכאורה משמע שלעולם גרעין התמרה גדול מבשר הפרי, ותמוה הלא עינינו רואות שאין הדבר כן. לכן נראה שכוונת הגמרא לומר שהכותבת הגסה עם גרעינתה, גדולה יותר משתי כותבות בינוניות. וכך גם מתפרש פתגם העם: שני קבים של תמרים בינוניים, פעמים שהם פחות ממידת הגרעינים של קב כותבת-הגסה (שפת אמת).

פירוש נוסף: ודאי הכותבת גדולה הרבה מהגרעין, בין בכותבות רגילות בין בכותבת הגסה, ולא על זה הנידון בגמרא, אלא השאלה היתה כיון שסתם כותבות קטנות בהרבה מכביצה ואף 'כותבת גסה' יש שפחותות מכביצה, אם כן מדוע התנא בבואו למסור שיעור שהוא גדול מכביצה נתן שיעור העלול להטעות, כי אמנם תימצא כותבת כזו שהיא יותר מכביצה אך הלא הרבה כותבות [גם גסות] קטנות מכביצה, והיה לו לתנא לומר בפירוש 'ותר מכביצה'. ועל זה אמר רבי ירמיה שאין זו תימא אם בחר התנא לשנות 'כותבת הגסה וגרעינתה' על יותר מכביצה. וסייעו רב פפא מכך שאנשים רגילים לומר שהגרעין גדול מן הכותבת אעפ"י שבודאי אינו כן – אף כאן, על משקל לשון בני אדם זה יכול התנא להשתמש במידה של 'כותבת הגסה וגרעינתה' על כמות יתרה משתי כותבות ללא גרעינן (חדושים ובאורים).

יש להעיר שמפשוט דברי רש"י ור' אליקים ועוד משמע לפרש כפשוטו, שהגרעין עודף על הבשר, וצ"ע.

כן דרכו של רב פפא במקומות רבים בש"ס, להביא פתגמים ומשלים השגורים בפי העם – ע' במקומות המצוינים בסנהדרין זו. וכן מצוינו לרב פפא כמה מאמרים השייכים לתמרים ולשיכר, מענין אומנותו שמייצר שיכר היה. מצוין בשבת קמ.

'הא כביצה בעי סוכה... רבא אמר התם היינו טעמא משום דהו ליה פירי ופירי לא בעו סוכה...' ... ודוקא פת, אבל פירי לא בעי סוכה כדמסקינן בפרק בתרא דיומא, דקבע דידהו כאכילת עראי דפת. ורבינו מאיר היה נזהר מלאכול פירות חוץ לסוכה כי היה סובר להחמיר כהאי לישנא דפירי בעי סוכה. ומיהו נראה דמוכח התם דאפילו אי פירי בעי סוכה היינו כשקובע עצמו לאכילת פירות ואשמועינן דקבע דידהו הוי כאכילת עראי דפת, אבל באכילת עראי דפירי ליכא מאן דאסר' (לשון הרא"ש סוכה פ"ב ג).

מה שכתב להוכיח מסוגינתו שמדובר רק בקובע על הפירות, נראה שהראיה היא ממה שאמרו בהמשך 'ואכלנום אכילת עראי חוץ לסוכה, אכילת עראי אין אכילת קבע לא' – משמע שבאכילת עראי לדברי הכל פטור, גם אם פירי בעו סוכה. ולא משמע לו לפרש 'אכילת עראי' – בכביצה כי מסתמא משמע אפילו הרבה דרך עראי.

ואם תאמר א"כ מה מקשה הגמרא ממעשה שהביאו לריב"ז לטעום את התבשיל, יעמיד שמדובר באכילת עראי ולכך פטורים מלעלות לסוכה. ושמא היה משמע למקשה מסמיכות המעשים במשנה, שבאותו אופן שמדובר אצל ריב"ז ור"ג כך היה אצל ר' צדוק, ושם משמע לחייב בכביצה ועל כרחק בדקבע, ואילו כאן פוטרים בשתי כותבות. אך צ"ב הלא 'לטעום את התבשיל' מורה על אכילת עראי (ובמג"א תרלט סק"ו הקשה כע"ז). ושמא יש לומר שבכך שאמרו 'העלום לסוכה' עשאוהו קבע ושוב חייבים מן הדין בסוכה [כענין שאמרו (בברכות מב): 'כגון דאמרי ניויל וניכול לחמה ברוך פלן' הרי זו קביעות סעודה לענין שאחז מברך [כולם]].

וּאֹכְלֵת זֹו אֹכִילָהּ, וּשְׁבַעַת זֹו שְׁתִּיהָ. נַתְבָּאָר בְּבִרְכוֹת מַט.

דף פ

‘חוץ מטומאת אוכלין ששינה הכתוב במשמעו ושינו חכמים בשיעורו’ – שהיה לו לכתוב ‘כל אוכל אשר יבא עליו מים יטמא’ וכתב מכל האכל אשר יאכל – שינה בו להוציא מהשיעור שבכל מקום (עפ”י ר”ח).

משמע לכאורה ששיעור כביצה לטומאת אוכלין אינו כשאר שיעורין שהן מהלכה למשה מסיני אלא מדרשת הכתוב. ואולם ביוהכ”פ הוא מהלכה (ע’ סוכה ו) אעפ”י שמבוסס גם הוא על שינוי לשון הכתוב, וי”ל שההלכה מפרשת שיעור ישוב דעת וגדר ‘לא תעונה’ (כנ”ל עט). וא”כ י”ל אף בטומאת אוכלין ההלכה מפרשת שיעור אוכל הנאכל בבת אחת (לר’ אבהו) או לפרש באיזה אוכל הבא מן האוכל מדובר (לר’ אלעזר). וע”ע שיה יצחק.

ושמא י”ל שלכך אמרו ‘שיעורים של עונשין הלמ”מ’ כי הרבה משיעורי טומאה אינם הלכה גרידא אלא נסמכים על דרשה או טעם כלשהו כמו בכביצה לטומאת אוכלים, וכן לענין רביעית דם וכזית מן המת ושל נבלה, אמרו שהוא תחילת ברייתו של אדם או של בהמה (ע’ תוספתא ריש שביעית ואהלות ג, ב; רמב”ם טו”מ ב, ב. וע”ע פיה”מ לרמב”ם אהלות ב, ב). ואולם שיעור עצם כשיעורה הלמ”מ היא ואינה נסמכת על המקרא (ע’ סוכה ו. שבת קלב. ובהקדמת הרמב”ם לפירוש המשנה).

‘טומאת אוכלין כביצה מנלן...’. פירוט שיטות הראשונים בשיעור כביצה לטומאת אוכלים, אם נאמר רק לענין לטמא אחרים או גם לקבל טומאה בעצמו; מדאורייתא ומדרבנן; בחולין ובקדשים – ע’ במובא בזבחים לא קו.

‘שיעורו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת’. בספר מנחת ברוך הקשה על שיטת האחרונים (הצל”ח, החתם סופר ועוד) שהביצים שבזמננו נתקטנו במחצית מזמן הגמרא, כיצד יתכן שביטת הבליעה מחזיק שתי ביצים שבזמננו.

ו**כתב על כך החזו”ן-איש** (קונטרס השיעורים או”ח לט, י): ‘הנה הביצה היא בלא קליפתה, ואין חילוק בין גדולה לקטנה אלא מעט, מפני שביצה הגדולה מתגדלת בכל שטחה וכטבע המעוקב שנכפל כמותה בתוספת מעט של הרחב האורך והרום, גם הבליעה מרוסק, וההבלעה נמשכת ומקרי’ בת אחת’ כל שנבלע בפעם אחת, ואין כאן תימא’.

‘האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב לו שיעור, שמא יבא בית דין אחר וירבה בשיעורין...’. יש לבאר: ודאי אין לחוש עתה שמא השיעורים הקבועים לנו ישתנו בעתיד ויתברר שהם מוטעים – שאין לך לילך אלא לפי השופט שבימיך כמו שדרשו רז”ל [ולכן האוכל כזית חלב בזמן המקדש – מביא חטאת, ואינו חושש שמא ישתנה השיעור ויתברר שלא אכל כשיעור חיוב. וכמו כן אדם אוכל מצה בשיעור כזית בינוני ואינו צריך להרבות באכילה מחשש שמא ישתנה השיעור] – אך לענין ההלכות הנוגעות לעתיד כגון כתיבה לצורך הבאת קרבן לכשייבנה המקדש, באלו יש מקום לחוש שמא באותה שעה יפסקו בית דין שיעור אחר (עפ”י שפת אמת ורש”ש, עע”ש).

– משמע בגמרא בכמה מקומות, וכן כתבו הפוסקים, שהעובר עבירה בשוגג בדבר שחייבים עליו חטאת, צריך לכתוב זאת על פנקסו כדי שאם ייבנה המקדש בימיו – ידע להביא קרבן על חטאו. [ואף

דף עט

- קלו. א. מהו שיעור אכילה להתחייב עליה ביום הכפורים?
 ב. 'עצם כשעורה' לענין טומאה – באיזו שעורה אמרו?
 ג. מהו יחס שיעור 'ככותבת' לשיעור 'כביצה'?

א. האוכל ככותבת (= תמרה) הגסה ביום הכפורים – חייב. [הוא השיעור הפחות שמתיישבת דעתו של אדם באכילתו, ואמרה תורה לא תענה. ואין חילוק בשיעור זה בין אדם קטן-מידות או גדול. פ:].
 לדעת רב אשי, משתערת עם הגרעין שבה (וכן נראית דעת רב יהודה כפי שפירש דברי רבי ירמיה). ואילו רב פפא נסתפק בדבר.

א. התוס' מפרשים [דלא כפרש"י ותו"י] שלרב אשי משתערת הכותבת בגרעינתה עם גרעין נוסף, ורב פפא נסתפק בזה, אבל לדברי הכל משתערת עם הגרעין שבתוכה.
 ולפי פירוש רבנו נסים גאון, לרב אשי משתערת כותבת הגסה כמות שהיא, עם חללה שבין בשרה לגרעינתה, ורב פפא נסתפק שמה אין חללה בכלל השיעור (וכן יוצא לפירוש הנצי"ב בדעת רש"י, העיטור והמאירי ועוד). וכן אמרו בירושלמי שצריך למעך חללה.
 ב. יש גורסים בגמרא שרב פפא נסתפק האם משערים ככותבת לחה או ביבשה. ולרב אשי פשוט שבלחה משערים (עפ"י תו"י תורא"ש ומגיד משנה שביתת עשור ב,א).

ב. שאל רב אשי: 'עצם כשעורה' – בשעורה בקליפתה אמרו או בלא קליפתה, בלחה או ביבשה. ולרב פפא אין ספק שסתם 'שעורה' משמע יבשה ובקליפתה.
 במשנה למלך (טומאת מת ב,י) נסתפק האם הלכה כרב פפא אם לאו, ותמה על השמטת הרמב"ם הלכה זו.

ג. אמר רבה אמר רב יהודה: 'כותבת הגסה' שאמרו – יתירה מכביצה. רב זביד אמר: חסירה מכביצה. [במסכת כריתות (יד) אמרו שיש בה כשני זיתים. ויש דוחים לפרש דהיינו יותר מכזית. ע' בספר החינוך שיג; חזו"א או"ח ק,ה].
 'כותבת' סתם (= בינונית, היא שיעור לכל יראה ובל ימצא בחמץ לבית שמאי), אפשר שאף לרב יהודה שיעורה פחות (מעט. תוס') מכביצה, או כביצה (כן מבואר בגמרא וכמ"ש התוס').

א. להלכה כתבו הרמב"ם (שביתת עשור ב,א) והר"ן: כותבת הגסה – חסירה מעט מביצה בינונית. וכן פסק השלחן-ערוך (תריב,א). ונחלקו אחרונים אם הכוונה לביצה בקליפתה [ולפי זה אפשר שהכותבת שווה לביצה בלא קליפתה. ע' חזו"א או"ח ק,ה], או ביצה בלא קליפתה (ע' במשנ"ב שם. ואם ננקוט [עכ"פ לחומרא] שהביצים שלנו לא נתקטנו מזמן הגמרא, הרי שביצה בקליפתה היא כ-50 סמ"ק, וללא קליפתה: 37.5 סמ"ק, ומעט פחות מזה הוא שיעור ככותבת. עפ"י קונטרס רביעית הלוג' לרה"י מרגולין).
 וכפי המקובל מגדולי ההוראה בדורות שלפנינו, משערים ככותבת ב-30 סמ"ק לכל אדם. [קופסת גפרורים המצויה בארץ ישראל, חללה מכיל כ-25 סמ"ק] (עפ"י שיעורין של תורה; הליכות שלמה יוהכ"פ ו דבר הלכה יז).

ב. אכילת דברים שאין בהם לעיסה, כגון שמנת יוגורט או גלידה או מציצת סוכריה, אף אם נחשיבה לענין שאר הלכות כשתיה ולא כאילה, יש להסתפק לענין יום הכפורים שתלוי הדבר בישוב הדעת, שמה נחשבים כאכילים ומשתערים בככותבת ולא ב'מלא לוגמיו' כמשקים (עפ"י הליכות שלמה יוהכ"פ ה,ב).

שצח

שיעור אכילה לחיוב ברכת המזון – בברכות מט.

דף פ

- קלז. א. מהו המקור לשיעור טומאת אכלים בכביצה?
ב. מהו המקור לשיעורי תורה לחייב עליהם עונש?
ג. מהו שיעור שתיה להתחייב עליה ביום הכפורים?
ד. האוכל חלב בזמן הזה, מדוע צריך לכתוב לו את השיעור שאכל?
ה. מהו משך הזמן לצרף האכילות לאכילה אחת – במאכלות אסורים, ביום הכפורים ולענין טומאת גויה לאוכל אכלים טמאים?

א. מקור לטומאת אכלים בכביצה (שפחות מכן אין האכל מטמא אחרים. ויש אומרים אף אינו מקבל טומאה בעצמו); אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מכל האכל אשר יאכל – אוכל הבא מחמת אוכל, זה ביצת תרנגולת. רבי אבהו עצמו אמר: אוכל שאתה אוכלו בבת אחת, ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת.

- ב. שיעורים של עונשים (וכן שאר שיעורי תורה. ע' בשו"ת הרא"ש טז, וערש"ש), כגון כזית לאיסורי אכילה – הלכה למשה מסיני (וכן נקט רבי יוחנן). אחרים אומרים: בית דין של יעבץ תקנום, כלומר חזרו ויסדום לאחר שנשתכחו. להסמיכו שיעורי תורה על הפסוק ארץ חטה... (עפ"י סוכה ה ועוד).

ג. שנינו במשנתנו: השותה מלא לוגמיו ביום הכפורים חייב. אמר רב יהודה אמר שמואל: לא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו. ובברייתא נחלקו תנאים בדבר: בית שמאי אומרים: רביעית. בית הלל אומרים: מלא לוגמיו. רבי יהודה אומר בשם ר"א: כמלא לוגמיו. [ופירשו לדברי שמואל שאף בית הלל סוברים כמלא לוגמיו כאמור, אלא שלבית הלל צריך שיראה כמלא לוגמיו בריוח, ולר"א – כמלא לוגמיו דחוק]. רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי גמיעה. מבואר בגמרא (וכן במשנת כלים יז, יא) ששיעור 'כמלא לוגמיו' משתער בכל אדם כפי לוגמיו, שבכך מתישבת דעתו של השותה.

עוד מבואר ש'כמלא לוגמיו' של אדם בינוני הוא פחות מרביעית הלוג. להלכה משערים כדברי שמואל; כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו. [צריך עיון מדוע השמיט הרמב"ם להצריך כמלא לוגמיו בריוח. מנחת חינוך שיג]. יש אומרים ששיעור זה [באדם בינוני] הוא רוב רביעית (עפ"י תוס' פסחים קז). והר"ן כתב שלא עמד על בירור הדבר. ובספר החינוך (שיג) כתב שהוא כביצה. ויש אומרים שהוא מעט פחות מרביעית (ע' בשו"ת רעק"א קנד; באור הלכה רעא, ג). וכתבו האחרונים שחולה הצריך לשתות ביוהכ"פ יש לו לבדוק קודם הצום שיעור כמלא לוגמיו ע"י שיכניס לתוך פיו משקים ויפלטם לכלי (מובא במשנ"ב תריח סקכ"א). והואיל וקשה מאד למדוד זאת בדיוק, לסלק המשקין לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו, יש לו להולה למלא את כל פיו במים ככל יכלתו, ומחצית מהכמות הזו היא ודאי פחות ממלא לוגמיו (הגרשו"א, מובא בהליכות שלמה יוהכ"פ ה,ו). ונהוג לשער לחומרא בכ-37 סמ"ק, שעד שיעור זה הוא פחות מכמלא לוגמיו. ע' בספר הלכות חג בחג – ימים נוראים עמ' תיד. וראה 'תולדות יעקב' שהורה הגרי"ק זצ"ל לחולה לשתות מים עד ארבעים גרם).